

Welkom in vestingstad Heusden

Waterweetjes wandeling

Maak al wandelend kennis met het werk van waterschap Aa en Maas in en rond historisch Heusden. Een mooi plekje in ons werkgebied waar wij zorgen voor droge voeten en schoon en voldoende water.

Genietend van de pittoreske en gezellige omgeving, ontdek je hoe Heusden een belangrijke schakel was in de 17e-eeuwse Zuiderwaterlinie. Dit is een samenhangend geheel van vestingsteden, forten, schansen, sluisen en inundatiegebieden van Bergen op Zoom tot Grave. Deze oudste en langste waterlinie van Nederland verbond elf historische Brabantse vestingsteden met elkaar. Deze werd ontwikkeld om vijanden tegen te houden door grote delen land onder water te zetten. We maken nog steeds gebruik van deze ideeën uit het verleden. Zo zetten we nu het gebied rondom Den Bosch in om extra water te bergen.

1. Visbank en stadshaven

Heusden dankt haar bestaan aan het water. In de achtste eeuw was het al een woonplaats aan de oever van de Maas. De Visbank is een bijzondere plek. Hier werd de vis verhandeld. Het is het enige bouwwerk in Nederland uit de tijd van de Bataafse Republiek (1795-1801) dat volledig bewaard is gebleven. Vóór de bouw van de Visbank stond op deze plek de oude Waterpoort als doorgang tussen de vismarkt en de stadshaven.

2. Uitzicht over Bergsche Maas

Vanuit hier kijk je op de jachthaven en de Bergsche Maas. Deze rivier is in 1904 gegraven om een einde te maken aan de wateroverlast in dit gebied. De Maas en de Waal werden van elkaar gescheiden en de Maas werd verlegd.

3. Heemtuin

Heemtuin de Meulenwerf is vernoemd naar de molen die hier vroeger stond. Je vindt hier allerlei inheemse planten, kruiden en bloemen.

4. Veerpoort

Dit is een poort in de dijk waarmee je vroeger naar het pontveer kon om de Maas over te steken naar Nederhemert. De vestingmuren zitten in de dijk die Heusden ook nu nog beschermt tegen het Maaswater. Bij hoog water sluit het waterschap de poort af door de dubbele vloeddeuren te laten zakken.

5. Oude Herptse poort

Hier zie je de restanten van de eerste stadsmuur van Heusden en de Oude Herptse poort, de toegangspoort van en naar Den Bosch en Herpt.

6. Wiel

De haven ligt in een wiel. Dat is een plas water die achterblijft na een dijkdoorbraak. Hier gebeurde dat in 1579. Door slecht onderhoud kwamen dijkdoorbraken vroeger vaker voor. Tegenwoordig zijn veilige dijken de hoogste prioriteit voor de waterschappen.

7. Demer

Je hebt net een stuk gewandeld over de wal met uitzicht op de Demer, de eerste stadsgracht uit de Middeleeuwen. Het water werd niet alleen gebruikt ter verdediging maar ook als riool én om in te wassen. Dat was niet zo'n handige combinatie. Gelukkig zuivert het waterschap tegenwoordig het afvalwater.

8. Zuid Bolwerk

Vanuit hier heb je mooi zicht op de vestinggracht met ravelijnen (versterkte eilandjes). Tot de Middeleeuwen stroomde hier het Oude Maasje. Dit riviertje had vooral nut als afwatering. Nu beheert het waterschap het waterpeil met een slim systeem van gemalen en stuwen. Zo kunnen ze ook water vasthouden voor drogere tijden.

9. Bromsluis

Dit was in de 17e eeuw een geheime tunnel. Als de vijand Heusden aanviel, konden mensen via deze doorwaadbare plaats ongezien vluchten naar een ravelijn buiten de vesting. Nu is de Bromsluis een uitwateringssluis voor de Demergracht in de stad.

10. Kasteel Heusden

Hier zie je de restanten van kasteel Heusden uit de twaalfde eeuw. In een van de torens werd vroeger kruit opgeslagen. In 1680 sloeg daar de bliksem in en werd het kasteel volledig verwoest.

11. Mariakapel

Bij de Sint-Elisabethsvloed in 1421 braken de dijken door in Zeeland en Holland. Het water kwam tot aan Heusden. Het verhaal gaat dat het mariabeeldje dat nu in de kapel staat tegen de stroom in naar de haven van Heusden kwam gedreven. Een wonder!

12. Wijkse poort

Deze poort is vernoemd naar het dorp Wijk bij Aalburg. Bij hoog Maaswater werden hier schotbalken geplaatst. Deze zijn nog steeds zichtbaar. Tegenwoordig houden de vestingmuren en de dijk langs de Bergsche Maas het water tegen.

13. Kaak

De Kaak markeerde de grens van een waterschap. Daarnaast diende het als gerechts- of schandpaal. Mensen die zich niet aan de waterschapsverplichtingen hielden werden aan de paal vastgeketend ofwel 'aan de kaak gesteld'.

14. Stadshaven

Om de haven ligt de Maasdijk. Die zorgt er voor dat Heusdenaren bij hoog Maaswater droge voeten houden. In de loods naast het voormalige havenwachtershuisje worden de schotbalken opgeslagen om de haven af te sluiten als dat nodig is. Dat is nog een flinke klus, want de balken zijn behoorlijk lang. Daarom wordt bij hoog water het dak eraf getild en worden de balken met een kraan in de sponningen geplaatst onder de ophaalbrug. In 2021 gebeurde dat bijvoorbeeld.

15. Vismarkt

In een van de herbergen op de vismarkt werd vroeger door bestuurders van het waterschap wel eens gegeten op kosten van een nalatige inwoner. Landeigenaren moesten namelijk zelf het onderhoud van een stuk dijk verzorgen. Dat noemde men het systeem van verhoefslaging. Als bij een controle (inrijdende schouw) bleek dat het niet in orde was, dan moest zo iemand een etentje met drank betalen voor de waterschapsbestuurders.

Genieten van water!

Trek je wandelschoenen aan en leer meer over water tussen de Aa en de Maas.

Routebeschrijving

- S** Toeristisch Informatiepunt (TIP), Pelsestraat 17 in Heusden.
1. Vismarkt oversteken naar de vismarkt.
2. Wandel naar de twee kanonnen naast de molen.
3. Ga bij de kanonnen rechts de heemtuin in.
4. Verlaat de heemtuin aan de andere kant en volg het voetpad onder de wal naar de Veerpoort, door de poort naar de achterliggende 2e poort met de dijkschuiven.
5. Loop terug naar de Veerpoort. Ga links en vervolg de weg aan de voet van de wallen naar de restanten van de Oude Hertse Poort.
6. Wandel door de restanten van de Hertse poort en neem de trap de wal op. Loop links langs de Wiel. Ga hier rechts. Steek na de parkeerplaats Oranje Bolwerk de Herptsestraat over en loop de wallen op.
7. Wandel naar het Hoorn Bolwerk waar je uitzicht hebt op de voormalige stadsgracht de Demer. Blijf de wallen volgen.
8. Steek de Steenweg over en vervolg de route over de wallen naar de kanonnen bij het Zuid Bolwerk.
9. Volg de wallen naar het West Bolwerk. Neem hier het wandelpad naar beneden en houd links aan. Loop door de Bromsluis naar buiten de omwalling.
10. Loop door de Bromsluis terug naar de weg, linksaf naar de kasteelplaats.
11. Wandel door de kasteelruïne richting de achterliggende kerk(toren). Aan de voorkant van de kerk, kun je via de zijdeur (links) bij de Mariakapel naar binnen.
12. Ga voor de kerk links naar de Wijkse poort.
13. Neem direct buiten de Wijkse Poort het trapje omhoog de vestingwal op. Ga hier linksaf. Volg de wal tot de overzijde van de parkeerplaats tot aan de Kaak.
14. Neem bij de Kaak de trap naar beneden. Volg het wandelpad om de jachthaven tot ana de ophaalbrug. Neem hier de trap omhoog en zie rechts de schotbalkenloods.
15. Wandel terug naar de Vismarkt. Hopelijk heb je genoten van deze wandeling!

Ook in dit gebied zorgt waterschap Aa en Maas voor veilige dijken, voldoende water in sloten en beken en gezuiverd rioolwater.

Werk dat belangrijk is voor mens en natuur en de regio ook nog eens mooier maakt. Dat doen we in totaal voor zo'n 775.000 inwoners in Oost-Brabant. Voor nu én later!

veilig voldoende schoon water